

פתרון בחינת הבגרות באזרחות, שתי יחידות לימוד, מועד חורף 2011

שאלונים: 034114

מוגש על-ידי: נעמי בלנק, רענן נוימרק, דורון קורקוס ודוד פייער

מורים לאזרחות ברשת בתי הספר של יואל גבע

פרק ראשון

על הנבחן לענות על שאלה אחת מבין השאלות 1-2

שאלה מספר 1

ציון: הזכות אותה ביקשה הדיירת הנכה לממש באמצעות התקנת המעלון היא הזכות לחופש התנועה.

הצגה: במדינה דמוקרטית לכל אדם יש זכות לנוע בחופשיות ממקום למקום.

ביסוס והסבר מתוך הקטע: אישה נכה, המתגוררת בקומה העליונה בבניין ללא מעלית, התקינה מעלון. מתקן זה מאפשר לה להגיע לקומת מגוריה ולהיכנס לדירתה באופן עצמאי, כמו כל דייר אחר בבניין. באמצעות השימוש במעלון תוכל הדיירת לנוע בחופשיות כמו כל שאר דיירי הבניין ולכן מדובר במימוש חופש התנועה.

ציון: הזכות שבשמה דרשו השכנים מהדיירת לפרק את המעלון היא הזכות לקניין חומרי.

הצגה: הזכות של כל אדם ליהנות מרכושו/ לשמור על רכוש שצבר, בלי לחשוש שרכוש זה יילקח ממנו.

ביסוס והסבר מתוך הקטע: השכנים דרשו לפרק את המעלון בטענה שהוא מוריד את ערך הדירות שלהם, ולכן מדובר על חשש של הדיירים מפגיעה בקניינם החומרי.

אפשרות נוספת

ציון: הזכות אותה ביקשה הדיירת הנכה לממש באמצעות התקנת המעלון היא הזכות לשוויון.

הצגה: הזכות של כל אדם שלא יהיה מופלה לרעה ללא הבדל דת, גזע, מין.

ביסוס והסבר מתוך הקטע: אישה נכה, המתגוררת בקומה העליונה בבניין ללא מעלית, התקינה מעלון. מתקן זה מאפשר לה להגיע לקומת מגוריה ולהיכנס לדירתה באופן עצמאי, כמו כל דייר אחר בבניין. כך מתממשת הזכות לשוויון לגבי האישה הנכה היכולה להגיע לביתה כמו שאר הדיירים בבניין.

שאלה מספר 2

ציון: סוג העבריינות הפלילית שבה נחשד ראש העיר היא עבריינות שלטונית.

הצגה: אנשים הממלאים תפקידים ציבוריים ומפירים את החוק בזמן כהונתם תוך ניצול מעמדם וסמכותם. המניע להפרת החוק בעבריינות שלטונית אינו מניע אישי אלא מניע הנובע מהרצון לשרת את טובת המדינה או את טובתו של ציבור מסוים.

ביסוס והסבר מתוך הקטע: ראש העירייה נחקר על ידי המשטרה בחשד שהעביר שלא כדין כסף מתקציב העירייה, שיועד לבניית מתקני ספורט בעיר לעמותה חברתית, שמטרתה לסייע לקשישים ולחלק מזון ובגדים לנזקקים. ראש העיר לא נטל את הכסף לכיסו אלא העביר אותו לעמותה שהוא מזדהה עם פעילותה ועומד בראשה ולכן מדובר על עבריינות שלטונית.

ציון: הזכות החברתית אותה מקדמת העמותה לטענת ראש העירייה היא הזכות לרמת חיים.
הצגה: הזכות לרמת חיים היא הזכות לחיות ברמה סבירה ואנושית, שהיא תנאי לקיומו של אדם חופשי המסוגל לקבל החלטות רציונאליות.
ביסוס והסבר מתוך הקטע: העמותה שבראשה עומד ראש העיר מסייעת לקשישים בחלוקת מזון ובגדים לנזקקים במטרה להבטיח קיום אנושי בכבוד. לכן מדובר בזכות לרמת חיים.

פרק שני

על הנבחן לענות בקצרה על שלוש מבין השאלות 3-7

שאלה מספר 3

שני מוסדות המבטאים את האופי היהודי של המדינה:
הרבנות הראשית מבטאת את האופי היהודי – דתי של מדינה.
 מוסד רבני-הלכתי עליון הפועל על פי חוק "הרבנות הראשית לישראל" (1980)
תפקידיה:

1. מתן תשובות וחוות דעת בענייני הלכה לפונים אליה.
2. הסמכת רבנים, מינוי דיינים, רבני ערים ורבנים רושמי נישואין.
3. פיקוח על כשרות ועל יבוא בשר כשר. מתן תעודות כשרות למפעלים ולמוסדות ציבוריים.
4. הרבנות פועלת לקירוב הציבור לערכי התורה.

בתפקידיה כפופה הרבנות הראשית לחוק. הרבנות מקבלת תקציב לפעולותיה מתקציב המדינה ולכן, כמו גופים מתוקצבים אחרים נתונה לביקורת מנהלית וכספית של מבקר המדינה.
 בראש מועצת הרבנות הראשית עומדים שלושה רבנים ראשיים: הרב הראשי הספרדי-הראשון לציון, הרב הראשי האשכנזי ורב ראשי ליהדות אתיופיה. הרבנים הראשיים נבחרים ל – 10 שנים. במחצית הזמן מכהן אחד מהם כנשיא בית הדין הרבני הגדול והשני כנשיא מועצת הרבנות הראשית. בתום 5 שנים הם מתחלפים בתפקידיהם.

הקרו הקיימת לישראל:

מופקדת על רכישת אדמות והכשרתן לקראת התיישבות יהודית. החל מ – 1960 הועברו אדמות המדינה ואדמות קק"ל לידי טיפולו של מנהל מקרקעי ישראל. על פי חוק יסוד: מקרקעי ישראל קרקעות אלה ניתנות להחכרה ליהודים בלבד.

שאלה מספר 4

שלבי החקיקה:

שלב הועדה וקריאה שנייה: לאחר הקריאה הראשונה עוברת הצעת החוק לוועדת הכנסת המתאימה. הועדה בודקת את החוק סעיף אחרי סעיף, שומעת חוות דעת של מומחים המוזמנים לשיבותיה. בשלב זה ניתן גם לגורמים שונים בציבור שהצעת החוק נוגעת אליהם להגיב על ההצעה.
 שלב הועדה הוא שלב חשוב שבו מתקיים דיון יסודי, לעיתים ממושך בפרטי החוק ובסעיפיו ומקיימת הצבעה על כל סעיף וסעיף. הועדה רשאית להציע תיקונים להצעת החוק מבלי לחרוג ממהות נושא החוק.

שלב הוועדה הוא שלב שבו נימצא התהליך הדמוקרטי בשיאן: חברי הקואליציה והאופוזיציה וכן גורמים חיצוניים יכולים להשפיע על נוסח החוק ולהציע הצעות לתיקונו. ההצבעה נערכת על כל סעיף וסעיף ומתקבלת בהכרעת רוב.

קריאה שנייה: יו"ר הוועדה מביא את הצעת החוק בפני מליאת הכנסת. בשלב זה מוצגת הצעת החוק בכללותה ומוצגים טענות חברי הוועדה שהתנגדו לסעיפים שונים בחוק. נערך דיון על כל אחד מסעיפי החוק, מועלים טיעונים של מסתייגים ונערכת הצבעה על כל סעיף בהצעת החוק ועל כל הצעה נגדית שהועלתה ע"י ח"כ.

אם יש התנגדות לסעיפים השונים בהצעת החוק תוחזר ההצעה לדיון בוועדה. לאחר שהוועדה תערוך שינויים בהצעה, תובא ההצעה למליאה לקריאה שנייה נוספת. הכנסת תצביע שוב על כל סעיף וסעיף. קריאה שלישית: מצביעים על הצעת החוק כולה. ההצבעה מתקיימת מיד לאחר שהצעת החוק התקבלה בקריאה שנייה. הקריאה השלישית מאפשרת לח"כ להפעיל שיקול דעת נוסף בטרם החלטה סופית וחתימה.

שאלה מספר 5

חובות האזרח במדינה דמוקרטית:

האדם כאזרח הוא חלק ממסגרת של חברה ומדינה. חובותיו האזרחיות באות לידי ביטוי ביחסו לזולת, לחברה ולמדינה.

1. ביחסו לחברה ולמדינה יכול האזרח להשתתף בעיצוב החיים הפוליטיים במדינה ע"י השתתפות בבחירות (כבוחר וכנבחר) וע"י השמעת ביקורת נגד ממלאי התפקידים הציבוריים אשר חרגו מסמכותם או פעלו נגד החוק.
2. חובתו לשלם מיסים המוטלים ע"י המדינה.
3. חובתו להיות נאמן למדינה.
4. חובתו של האזרח היא לכבד את החוק שנועד למענו.

שאלה מספר 6

אחריות מיניסטריאלית:

מוטלת על כל שר מתוקף היותו שר במסגרת זו אחראי השר על ביצוע מדיניות משרדו ועל המנגנון המבצע את התפקידים שבתחום משרדו. אחריות השר היא גם ביחס לאותם נושאים או אותם מקרים שנעשו במשרדו של השר או תחת פיקוחו והוא לא ידע עליהם. השר אחראי גם על פקידיו ויועציו וצריך לשאת בתוצאות גם אם אחד מעובדיו שגה.

האחריות המיניסטריאלית היא גם ביחס לכנסת:

השרים מחויבים לדווח לוועדות כנסת על ענייני משרדם השוטפים ובמליאת הכנסת לענות על שאילתות והצעות לסדר היום.

שאלה מספר 7

במשטר דמוקרטי מקיים השלטון את זכויות האדם והאזרח ומבטיח את חירויותיו של הפרט. העיקרון הפלורליסטי מקנה לכל קבוצה זכות להתארגן, להתאגד, להפגין, להתבטא כדי להקדם את מטרותיה. כך, יכול להיווצר מצב לפיו תתארגן קבוצה שאינה מקבלת את הדמוקרטיה וערכיה ומשתמשת באמצעים דמוקרטיים כדי להחליף את השלטון הדמוקרטי. דוגמאות: מוסוליני באיטליה, היטלר בגרמניה. ניצלו את הדמוקרטיה כדי להגיע לשלטון, הבליטו דעות אנטי דמוקרטיות כדי להפיל את הדמוקרטיה. הדמוקרטיה המתגוננת מגנה על עצמה מפני קבוצות המאיימות על ערכיה, עקרונותיה ועל קיומה. על פי גישה זו, זכותה של המדינה הדמוקרטית להגביל בחוק את התארגנותן של קבוצות אנטי-דמוקרטיות המאיימות על קיומו של המשטר הדמוקרטי ולהוציאן מחוץ לחוק. בנוסף, המדינות הדמוקרטיות מחוקקות חוקים האוסרים הסתה גזענית וחוקים המאפשרים פסילת מפלגה מהתמודדות בבחירות. פעולות אלו נעשות גם אם הדבר מגביל ומצמצם את חופש התנועה, חופש ההתארגנות, חופש ההפגנה, חופש הביטוי וחירויות נוספות.

בישראל: קובע סעיף 7א' בחוק יסוד הכנסת שניתן לפסול מפלגה מהתמודדות בבחירות אם קיימים במטרותיה או במעשיה הדברים הבאים:

- שלילת קיומה של מדינת ישראל כמדינתו של העם היהודי.
- שלילת אופייה הדמוקרטי של מדינת ישראל.
- הסתה לגזענות.
- תמיכה במאבק מזוין של מדינות אויב או של ארגון טרור נגד מדינת ישראל.

על הנבחן לענות על אחת מהשאלות 8-9

שאלה מספר 8

עקרון הגבלת השלטון:

עקרון הגבלת השלטון נועד להגביל את השלטון מפגיעה בדמוקרטיה, בזכויות אדם, אזרח ומיעוט. כך לדוגמה הרשות המבצעת מרכזת בידה כוח שלטוני רב: שולטת על משאבים כלכליים, על משאבים אנושיים ועל מנגנוני הביטחון והאכיפה. קיים חשש כי השלטון יקבל החלטות הפוגעות בדמוקרטיה, בזכויות האדם והאזרח ו/או ינצל את כוחו וסמכותו לרעה לכן יש להגבילו באמצעות מנגנונים פורמאליים ובלתי פורמאליים.

המנגנונים הפורמאליים הם: הפרדת רשויות, בחירות דמוקרטיות, חוקה, מערכת משפט יעילה. המנגנונים הבלתי פורמאליים הם: אמצעי תקשורת לסוגיהם השונים, דעת קהל ואומנות לסוגיה.

עקרון הגבלת השלטון ממומש באמצעות חופש הביטוי כך:

חפש הביטוי הוא אמצעי בלתי פורמאלי לפיקוח וביקורת נגד השלטון. חפש הביטוי מיושם דרך אמצעי התקשורת החושפים את הנעשה בחברה ובמדינה וכן דרך דעת הקהל הניזונה בעיקר מהתקשורת ומובעת באמצעות סקרי דעת קהל, הפגנות, שביתות, עצרות שמטרתן להפעיל לחץ על השלטון לשנות את מדיניותו. האומנות לסוגיה משמשת דרך להבעת בקורת פוליטית וחברתית.

שאלה מספר 9

משאל עם:

השלטון בדמוקרטיה המודרנית נבחר ע"י העם לתקופה מוגדרת ולכן, הוא ייצוגי ועקיף. למרות זאת מקיימות דמוקרטיות רבות וכן מדינות שאינן דמוקרטיות משאל עם. במשאל עם נדרשים האזרחים להביע בדרך של הצבעה את הסכמתם או התנגדותם לנושאים ספציפיים העומדים על סדר היום הציבורי. בכך, מהווה משאל העם ביטוי לדמוקרטיה ישירה - כל בעלי זכות הבחירה במדינה משתתפים במשאל העם במטרה להביע את דעתם באופן ישיר ולא דרך נציגיהם הנבחרים.

שימוש במשאל עם עלול להעמיק את השסע הלאומי:

בישראל קיים שסע לאומי בין יהודים לערבים. ההחלטות שיתקבלו במשאל עם יקצינו קונפליקטים ויעמיקו שסעים. הדרך הדמוקרטית: דרך הפשרה הפוליטית לא תהווה אמצעי ליישוב סכסוכים ומחלוקות. במקום דרך הפשרה מתקבלות החלטות חד משמעיות לכאן או לכאן, "צודק" "לא צודק", כפתרון מהיר וחלק, כדרך ליישוב סכסוכים. משאל עם עלול ליצור דה-לגיטימציה לרעיון הפשרה. במשאל עם עלולות להיפגע זכויות המיעוט. מאחר וערביי ישראל הם מיעוט במדינה יהודית משאל העם עלול לפגוע בזכויותיהם. דעותיהם תיוצגנה כדעת מיעוט ובמקרה של משאל עם יגבר קולו של הרוב היהודי.

פרק שלישי

על הנבחן לענות על שתיים מבין השאלות 10-12

שאלה מספר 10

חוק השבות נחקק במטרה להבטיח רוב יהודי במדינת ישראל. לפי החוק כל יהודי בעולם שרוצה לעלות למדינת ישראל, יכול לעלות ועם בואו יקבל אזרחות ישראלית בהתאם לחוק האזרחות.

חוק השבות מממש את הקריאה מהכרזת העצמאות לעלייה יהודית לארץ ישראל. כל הגישות למדינת ישראל כמדינה יהודית תומכות בהשגת רוב יהודי בישראל ולכן הן תומכות בחוק השבות שמממש לדעת כותב המאמר, את היותה של ישראל מדינה יהודית, שכן בעזרת החוק ניתן להבטיח שיישמר "הרוב היהודי במדינה". בנוסף, כותב המאמר מציין כי מאחר שכל יהודי בעולם יכול על פי חוק השבות לעלות לישראל, הדבר "מבטא את המחויבות של המדינה ליהודי התפוצות" ומראה כי ישראל כמדינה יהודית שומרת על קשר עם היהודים בעולם.

שאלה מספר 11

השסע הדתי במדינת ישראל: קיימות גישות שונות בדבר אופייה (צביונה) של מדינת ישראל כמדינה יהודית ובנוגע למערכת היחסים בין דת ומדינה בישראל. גישות אלה מעוררות מחלוקות בחברה הישראלית היהודית לגבי אופייה הרצוי של המדינה ומקומה של הדת במדינה. קיימות תחושות של ניכור, זרות ואף גילויי איבה בין חלקים מהציבור הדתי, הקובע את אורח חייו על פי ההלכה, לבין הציבור הלא דתי, שאורח חייו אינו קבוע על פי ההלכה.

הסבר: הדתיים מיוצגים בגישת מדינת התורה והגישה הדתית לאומית, והלא דתיים מיוצגים ב: גישת מדינת לאום יהודית תרבותית, העם היהודי והיהודים]. אחד הגורמים לשסע הדתי שבא לידי ביטוי בדבריו של כותב המאמר הוא - שילוב חקיקה דתית בחוקים של המדינה. הדתיים מתייחסים להלכה היהודית ולעקרונות המשפט העברי כאל דבר מחייב, לעומת זאת הלא דתיים שלא רואים בהלכה ובמשפט העברי כדבר מחייב. בדבריו של כותב המאמר בא לידי ביטוי אחד הגורמים לשסע הדתי: השילוב של חקיקה דתית בחוקים. לדעת כותב המאמר שילוב זה עלול "להגביר את ההתנגדות לדת ואת הניכור מהיהדות" ולכן כותב המאמר ממליץ שלא לשלב חקיקה דתית בחוקים של המדינה.

שאלה מספר 12

רעיון האמנה החברתית הוא הסבר תיאורטי/דמיוני שלפיו החברה והמדינה הם פרי הסכמה (חוזה) בין בני אדם חופשיים ושווים. בהתאם לתפיסה זו המדינה המודרנית היא פרי כריתת אמנה חברתית (הסכם/חוזה) בין בני האדם – בינם לבין עצמם ובינם לבין המדינה על עקרונות וכללים לחיים משותפים. רעיון זה בא לידי ביטוי בדברי כותב המאמר, שכן לדבריו יש לקיים דיון שבו ישתתפו כל האזרחים שיגיעו לידי הסכמה על "עקרונות וערכים המקובלים על האזרחים" במטרה לאפשר לקבוצות החיות בישראל לגשר על הפערים ביניהם.

פרק רביעי

על הנבחן לענות על שתיים מבין השאלות 16-20

שאלה מספר 16

ציון: הזכות של העובדים שנפגעה בעקבות החלטת המפעל היא הזכות לחופש ההתאגדות.
הצגה: זכותו של כל אדם להתאסף ולהתארגן בקבוצה כדי לקדם מטרות פוליטיות, רעיוניות, כלכליות וכדומה.
ביסוס והסבר מתוך הקטע: הנהלת המפעל החליטה לאסור הקמה של נציגות עובדים שנועדה לשפר את מצבם של כלל העובדים במפעל ובפעולה זו פגעה בחופש ההתאגדות של העובדים.

שאלה מספר 17

ציון: הזכות שעליה הגן בית המשפט בהחלטתו היא הזכות לחופש דת.
הצגה: זכותו של אדם לבחור בדת מסוימת, להאמין בה, להשתייך אליה ולקיים את פולחנה.
ביסוס והסבר מתוך הקטע: בעלי בניין באחת הערים בקנדה אסרו על יהודים שגרו באותו בניין לבנות סוכות במרפסות דירותיהם בחג הסוכות. כך נמנע מהדיירים היהודים לקיים את אחת ממצוות החג ובשל כך נפגעה זכותם לחופש דת.

שאלה מספר 18

צינן: סוג הלאומיות שעליה מבוססת האזרחות במדינה היא לאומיות פוליטית.

הצגה: כאשר התגבשותם של לאומים והגדרת הזהות הלאומית מבוססות בעיקר על יסודות שהם **פרי בחירה** (שאותם ניתן לבחור) כמו: ערכים ואידיאולוגיה ופחות על יסודות שאינם פרי בחירה (יסודות אתניים) כמו: היסטוריה, שפה ומוצא משותף, הזהות של לאומים אלה נקראת **לאומיות פוליטית**.

ביסוס והסבר מתוך הקטע: כל אדם המבקש להפוך לאזרח במדינה מסוימת נדרש לעמוד בכמה תנאים: שליטה בשפה הרשמית המשותפת לכל הקבוצות במדינה ולקבל על עצמו מחויבות לערכים הדמוקרטיים המקובלים במדינה. המחויבות לערכים דמוקרטיים ולשפה המשותפת לכל הקבוצות האתניות במדינה מעידה על לאומיות פוליטית.

שאלה מספר 19

צינן: העיקרון הדמוקרטי הבא לידי ביטוי בהנחיות של רשות הדואר לבחירת האיורים הוא עיקרון הפלורליזם.

הצגה: עיקרון הפלורליזם פירושו ההכרה בזכות לבטא דעות שונות/השקפות שונות/צרכים שונים בחברה. פלורליזם הוא גם ההכרה בזכות של קבוצות שונות להתארגן במסגרות כדי לממש את זכויותיהן.

ביסוס והסבר מתוך הקטע: באחת המדינות פרסמה רשות הדואר חוברת הנחיות בנושא הנפקת בולים חדשים בה נקבע שרצוי שהאיורים על גבי הבולים יהיו מגוונים ויתבססו על נושאים המייחדים קבוצות שונות באוכלוסיה. מגוון האיורים וריבוי הקבוצות באוכלוסיה מעיד על קיומו של עיקרון הפלורליזם.

שאלה מספר 20

סעיף א'

טענה: אני סבור שאין לשנות את שיטת הבחירות לכנסת הקיימת בישראל.

סעיף ב'

הנמקה: שיטת הבחירות היחסית ארצית הנהוגה בישראל, לפיה כל הארץ היא אזור בחירה אחד ולאחר קיום הבחירות, כל רשימה מקבלת מנדטים בכנסת יחסית למספר הקולות הכשרים שקיבלה מהעם בכל המדינה, היא שיטה המתאימה במיוחד לאופי של מדינת ישראל כמדינה רבת שסעים. כיוון שבזכות ריבוי המפלגות המתקיים בשיטת הבחירות היחסית ארצית, יש ייצוגיות לכל מגוון הדעות בעם, וכל בוחר יכול למצוא מפלגה שתאיים לעמדותיו ותייצגם בהתאם.

בנוסף, מאחר שנבחר הציבור נבחרו על ידי כלל האזרחים, במדינה כולה, ולא על ידי אזור בחירה מסוים, נבחר הציבור מתייחסים ודואגים לאינטרס הלאומי הכללי של המדינה, והם אינם מתרכזים בייצוג האינטרסים של אזור בחירה מסוים. משום כך אני סבור שאין לשנות את השיטה היחסית הנהוגה בישראל.

אפשרות נוספת

סעיף א'

טענה: אני סבור שיש לשנות את שיטת הבחירות לכנסת הקיימת בישראל.

סעיף ב'

הנמקה: בשיטת הבחירות הקיימת כיום מתאפשר ייצוג של מספר מפלגות רב בכנסת. כתוצאה מכך לא מצליחה אף אחת מהמפלגות להשיג רוב לבדה ונדרשת הקמת קואליציה. התוצאה היא חוסר יציבות שלטונית, שכן פרישת אחת המפלגות החברות בקואליציה עלולה להוביל לאובדן הרוב ולנפילת הממשלה.

בנוסף, אם נשנה את שיטת הבחירות לשיטה האזורית-רובית, הנבחר יהיה מחויב לאזור הבחירה ששלך אותו לכנסת, כיוון שהוא עתיד לשוב ולהיבחר מאותו האזור. כך נבטיח ייצוג של אינטרסים מקומיים בכנסת שאינם באים כלל לידי ביטוי בשיטה היחסית – ארצית הקיימת כיום.